

ПРАВДИВО ОГЛЯДАТИСЯ НАЗАД, АБИ ВПЕВНЕНО ЙТИ ВПЕРЕД

Володимир Сергійчук
доктор істор. наук,
професор,
завідувач кафедри
історії світового українства
Київського національного
університету
імені Тараса Шевченка,
м. Київ

Наукова дискусія про Волинську трагедію 1943 року не була б такою тривалою, якби всі її учасники насамперед відповіли на ось таке запитання: чия це земля?

Тож коли йдеться про польсько-український конфлікт у роки Другої світової війни на Волині, яку посідали з давніх часів українці, і де вони були у вказаний період, як і завжди, в абсолютній більшості, то відповідь однозначна: право українців мати тут власне самоврядування повинні поважати всі інші етноси, котрі опинилися тут з різних військово-політичних причин.

Так, у роки Другої світової війни українці ставили питання про відновлення тут власної держави, але не в Кракові і не в Торуні. Тобто, не в чужій хаті пробували обстоювати свої права, а жадали своїх законних природних прав як автохтони на власній землі. Без усвідомлення цього не можна зрозуміти причини, які змусили українців Волині радикально відповідати полякам на їхні дії в роки Другої світової війни.

А якщо такої відповіді на поставлене запитання про історичну приналежність Волині українцям немає, то, зрозуміло, можна маніпулювати з правом корінної нації на власне самоврядування в своїй хаті. Особливо ж тоді, коли вона залишається бездержавною. Тоді можна і науковців з її теренів залучити до знеславлювання національного визвольного руху – так тривало десятки років після Другої світової війни: поляки могли писати що завгодно про події на Волині, а українським ЗМІ Москва доручала лише в унісон нашим західним сусідам ганьбити ОУН і УПА як провідні національні політичну і військову сили.

Водночас за умов більшовицької та гітлерівської окупацій, на нашу думку, провідникам обох поневолених народів, що мали прагнення відродити власну державність, треба було шукати порозуміння, яке було б могутнім засобом боротьби проти обох агресорів. Природно, при цьому обидві сторони мали виходити з права націй на самовизначення й творення своїх держав на власній етнічній території. Поляки ж пішли іншим шляхом – намагалися повернути собі колись загарбані українські землі, постійно посиляючись на міжнародні договори, хоч прекрасно знали, що українці від 1920 року не мали власної держави, в тому числі й з вини Польщі, яка не дотрималася умов Варшавського договору, підписавши Ризький мирний договір 1921 року з більшовицькою росією, що означало четвертий поділ українських земель між Москвою та Варшавою за спиною українського народу.

Збройне завоювання так званих «кресув всхудніх» та нав'язування українцям польського громадянства без їхньої волі, природно, відбилося на настроях українців. Тому останні, хоч і жили в межах Польщі, вважали себе її громадянами лише формально – вони ніколи не відрікалися від українства, не забували, що живуть на своїй етнічній території, включеній до складу польської держави без їхньої волі.

А політична верхівка вже від перших днів більшовицької (1939–1941) і гітлерівської окупації підтримувала, як і раніше, вороже ставлення до українського визвольного руху та української державної проблеми взагалі. Радянська влада *«не визнала прав українців на власну державу і розглядала український народ як такий, що призначений бути завжди поневоленним Польщею і москвою; заперечила право українського народу навіть на ті західноукраїнські землі, де українців була абсолютна більшість, і надалі продовжувала вважати їх своєю державною територією»*.

Польський еміграційний уряд, до речі, не ставив завдання перед своїм підпіллям воювати проти більшовицьких окупантів. Наприклад, коли навесні 1942 року після контрнаступу під москвою червона армія могла розвинути свій успіх, польський провідник генерал Сікорський

розпорядився не розпочинати першими збройної боротьби з нею, оскільки в очах західної демократії це було б рівнозначним *«солідаризуванню нашому з німцями, а це для Польщі було убивчим»*.

Уважне вивчення документів дає підставу стверджувати, що збройний конфлікт між обома народами на Волині стався тому, що збройний виступ українців проти німецьких загарбників почався там раніше. І окупанти зуміли зіштовхнути між собою українців та поляків, проживаючих на Волині, після того, як українська поліція на наказом ОУН перейшла в підпілля і влилася в ряди УПА. І ось тоді гітлерівці вирішили використати поляків для боротьби з українською збройною силою, що посилювала свій вплив в Україні, розгорнувши бойові дії з окупантами.

Як мали ставитися українці до того, що на них за допомогою збільшовичених поляків складалися списки як на ворогів народу, котрі невдовзі мали бути знищені? Чи могло корінне населення цієї споконвічно української землі залишатися байдужим до того, що з польських колоній організовувалися збройні акції на українські села проти невинних жителів? Зрештою, чому господарі цієї землі мали чекати, поки їх убиватимуть у їхній же хаті?

Очевидно, що українець Волині мав брати до рук зброю, оскільки слово автохтона цього краю про повагу до нього як господаря тут було провідниками польського підпілля знехтуване.

Давній міжнаціональний конфлікт поляків і українців, що поглибився втручанням гітлерівців і більшовиків, призвів до трагічних наслідків для обох народів. Польські автори ж намагаються подати ці події винятково як цілеспрямовану акцію на знищення поляків Волині, звинувачуючи при цьому українських учених в замовчуванні жертв з польського боку.

Так, втрати були з обох боків. У різний час збройні сутички закінчувалися з різними втратами для кожної зі сторін. Якщо в липні 1943 року було більше польських жертв, то у жовтні того ж року, як свідчить попередня хронологія, складена мною на основі доступних на сьогодні документів, більше втрат мало українське населення. Скажімо, це чітко простежується зі складених радянською владою в кожному населеному пункті Волині одразу ж після звільнення їх від гітлерівців поіменних списків жертв Другої світової війни, де вказується від чиєї руки хто загинув.

А ще треба перевірити списки тих, кого наші сусіди вважають «жертвами бандерівців», зі списками тих поляків, котрі в 1944–1946 роках виїхали на свою історичну батьківщину. Там може виявитися багато прізвищ тих, хто залишився живими, бо вони завчасно покинули свої колонії й перебралися до добре укріплених населених пунктів.

Наші ж сусіди чомусь більше довіряють книзі **Владислава і Єви Семашків**, які уклали спогади

повоєнних переселенців у товстий манускрипт. Але ж ще двадцять з лишком років тому краєзнавець з Волині **Ярослав Царук**, котрий перевірів дані вказаної книги тільки по Володимир-Волинському району, переконливо довів, що названі там цифри про втрати поляків і українців не відповідають дійсності. Щодо втрат поляків, то Семашки, на думку Я. Царука, завищили показники в 4,1 раз, або на 1916 осіб, а кількість загиблих українців занижена в 25 разів, або на 1184 особи. Скажімо, польські автори подають, що в селі Когильне ліквідовано 76 поляків, а при уважному вивченні цього факту виявилось, що в цьому селі загинуло лише 3 українці.

Але за таких обставин саме на основі аналізу документів, перевірених тим же Ярославом Царуком, можемо встановити всю правду, а не лише завдяки записаним через десятки років свідченням післявоєнних переселенців з Волині до Польщі.

Наприклад, убивства поляків у Кошеві мали місце, але у зовсім інший час, ніж називають інформатори Семашки, та за інших обставин. І здійснили це вбивство особи, які не мали жодного відношення до УПА. Це була група кримінальних бандитів із числа мешканців названого села (верховодив **Ярмолюк Володимир**). На їхній совісті смерть сімей коваля **Анджеєвського** (чотири особи) та **Томаша Хшановського** (три особи), які залишалися в селі по від'їзді всіх поляків. Здійснено це іншої пори і неодноразово. Злочинці, поведінка яких була осуджена селом, убили також шановану в селі літню повитуху **Богушевську** і за невідомих обставин – матір **Владислава Подгурського**. Свідки звертають увагу на недоречність інформаторів: в одному абзаці твердять про смерть 2-річного сина **Юзефа Соколовського**, а в наступному повідомляють, що ним заопікувалися українці.

Неправдою є й те, що **Шура Сапожникова** була «розірвана навпіл за сприяння ляхам». Вона жила й після виїзду поляків на свою історичну батьківщину 1946 року.

Напевне, знаючи історію сім'ї **Черваків**, інформаторам не подобає ганебно твердити, що «упівцями» були теж вбиті брати **Іван і Петро**. У дійсності обидва загинули в луцькій тюрмі 23 червня 1941 року під час розстрілу в'язнів енкаведистами. Брат **Роман** дійсно мав дружину-польку **Анелю**. Однак є злісною вигадкою, що від нього вимагали вбити її.

Неправда, що чех **Венек** з дружиною та їхні дві дочки були вбиті теж 29 червня «упівцями». У дійсності чех **В. Дреслер** з дружиною-полькою **Клементиною** та 2-ма малолітніми доньками разом із подружжям Черваків (Романом і Анелею) їхали із с. Ватин від родичів. У с. Скірче їх перестріли озброєні злочинці з українців. Червака Романа (можливо тому, що знали) з дружиною-полькою відпустили, а польку Клементину застрелили. Дреслер в афекті крикнув: «З нею й мене!». Вбили і його, поранили одну з доньок. Обох їх забрало на виховання подружжя Черваків. Доньки В. Дреслера, досягши повноліття, виїхали до Чехії.

Як правило, поляки, які виїхали з Волині на свою історичну батьківщину 1946 року, намагалися скрити виявлення недавніх злочинів проти українського населення. Відомою є справа **Маліновського Л.**, коменданта пляцувки (польські націоналістичні організації) в колонії Перебріддя (Пшебраже). Хоч і зібрали у Відділі боротьби з бандитизмом досить свідчень, аби прокурор області санкціонував арешт, за нього поспішив заступитись одноплемінник, командир польського прокомуністичного партизанського загону **Ю. Собесяк**, обґрунтувавши, що Маліновський Л. є «нужный как авторитетный человек до организации людей до польских партизанских отрядов с целью переброски в тыл противника». Головне було в тім, аби чимшвидше «перекинути» його подальше від злочинів, учинених на Волині. Адже ж могла вплинути й правда про подвиги в українських селах інших новоявлених «братів по зброї». З цією метою в документах «руководителя вооруженной банды» негайно навели ажур: ст. лейтенант держбезпеки виявив, що «точных доказательств» раптом не стало.

Треба визнати, що документи радянських каральних органів про захоплених у полон учасників польського націоналістичного підпілля на Волині в роки війни по суті ще не досліджені. А в них подібних фактів на кшталт вищеназваного досить багато. А до речі, хто-небудь дослідив діяльність більшовицьких спецбоїв під виглядом УПА проти мирного польського населення?

Є ще одна цікава деталь: захоплених у полон учасників польського націоналістичного підпілля, зокрема вояків Армії Крайової, енкаведисти звільняли й переселяли на захід, за Віслу. А ось оунівці, які боролися на своїй землі за власну державу, опинялися в концтаборах Сибіру й Казахстану.

Отже, в такій ситуації лише співпраця польського народу з українським та іншими поневоленими націями була передумовою до здобуття польської суверенної держави. Українці були завжди схильні до порозуміння та співпраці з поляками. Але для цього необхідно й полякам змінити своє ставлення до українців та їхньої державної проблеми – це насамперед у їхніх інтересах.

«Ми не хочемо, – заявляли українські націоналісти, – ворогувати з польським народом, навпаки, ми хочемо разом з ним боротися проти спільного ворога, разом перемогти і після перемоги жити в добросусідських взаєминах. Але коли поляки не зійдуть зі свого україножерного становища і підніматимуть оружну руку проти українського народу, тоді його постава буде відповідати словам англійської пісні, яка звучить: «ми війни не хочемо, але чорт бери, якщо вже прийдеться...».

Як вважали провідники українського національно-визвольного руху, тоді «для польського народу лишалося до вибору:

1) або польському урядові змінити дотеперішню політику по відношенню до України і других поневолених народів;

2) або, якщо він цього не зробить, польському народові змінити уряд і віддати справу керівництва своєю боротьбою в руки таким людям, які будуть здібні справу українсько-польського відношення позитивно поладити;

3) або не робити ні одного, ні другого і тим самим засудити на смерть справу своєї самостійності».

На жаль, провідники польського національно-визвольного руху до цього не прислухалися. А тому ксьондз **Юзеф Маєвський** змушений був у повоєнний час, коли Польща вже опинилася в міцних обіймах москви, слушно зазначити: «Поляки люблять вимагати справедливості і правди, Але коли потрібно віддати справедливість комусь іншому, то роблять це дуже скупо і фальшиво».

Історія зафіксувала неодноразові факти, коли за найтяжчих для українців обставин наші західні сусіди намагалися цим скористатися – якщо не власним територіальним розширенням, то винятково власним трактуванням історичних подій, зокрема й кривавого конфлікту на українській Волині.

Хотілося б сподіватися, що і нинішнє, і майбутні покоління поляків усе таки врахують гіркі уроки минулого. Як, відповідно, й українці. ■